

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide

Sirkus

2013

Susanna Vuorinen

KAUNIIT JA ROHKEAT

– naisia 1800- ja 1900-luvun vaihteen
amerikkalaisissa sirkuksissa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide | Sirkus

2013 | Sivumäärä 21

Minna Karesluoto

Susanna Vuorinen

KAUNIIT JA ROHKEAT

Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia, mistä ovat syntyneet mielikuvat kauniista sirkusprinsessoista. Tutkielmassani olen keskittynyt amerikkalaisen kiertävän sirkuskulttuurin naiskuvaan 1800- ja 1900-luvulla. Olen käyttänyt lähdemateriaaleina amerikkalaisesta sirkuksesta kertovia teoksia, sekä nettiartikkeleita.

Modernin sirkuksen isänä ja keksijänä pidetään Philip Astleya, joka vuonna 1768 tuli keksineeksi ympyrän mallisen esiintymistilan, maneesin. Yhdysvaltoihin sirkuksen toi pari vuotta myöhemmin Astleyn toiminnasta inspiroitunut englantilainen John Rickett.

Teollistumisen ansiosta sirkus levisi nopeasti ja sai paljon yleisöä Yhdysvalloissa. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa amerikkalainen yhteiskunta oli modernisoitumassa, samoin naisen asema. Naiset itsenäistyivät ja pyrkivät irti näkymättömistä kahleista. Sirkuksen naiskuva heijasti tätä yhteiskunnassa tapahtuvaa murrosta. Sirkusnaistenkaan itsenäisyys ei ollut näin yksiselitteinen: He esiintyivät verrattain vähissä vaatteissa, mutta samanaikaisesti sirkuksen johtajat halusivat pitää yllä mielikuvaa perhettä rakastavasta hyvästä naisesta.

Amerikkalaisen sirkuksen kirkkain tähti oli ja on edelleen Lillian Leitzel, ilma-akrobaatti, joka eli juhlittuna tähdenä jännittävän elämän, ja kuoli traagisesti kesken esityksen. 1800- ja 1900-luvun vaihteen friikkisirkukset tarjosivat kansalle oivan aukon tirkistelyyn. Friikkisirkuksissa esiintyvät tatuoidut naiset vastustivat yhteiskunnan normeja ja tietoisesti tekivät itsestään kummajaisia. Kuuluisimpia tatuoituja naisia olivat Nora Hildebrant, Betty Broadbent ja Jean Furella.

Tutkielmani kirjoitusprosessin aikana olen oppinut paremmin ymmärtämään historiaa sekä arvostamaan naisia, jotka valitsivat toisenlaisen tien kuin aikansa kanssasiset. Sirkuksessa esiintyvä nainen on jatkuvasti arvioinnin kohteena. Taitojen lisäksi arvioidaan myös ulkonäköä. Jostain syystä me vieläkin sorrumme ylläpitämään perinteisiä rooleja: kaunis nainen, vahva mies.

ASIASANAT:

perinteinen sirkus, nainen, 1800-luku, 1900-luku, amerikkalainen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing Arts | Circus

2013 | Total number of pages 21

Minna Karesluoto

Susanna Vuorinen

BOLD AND BEAUTIFUL

The aspiration of my thesis is to find out where do the images of beautiful circus princesses come from? In my thesis I have focused on American circus of the 17th and 18th century.

Philip Astley is considered as the creator of modern circus. In 1768 he started having performances in circular arena, which later became the form of circus shows. One of the performers in his shows was his wife, Patty Astley, who was invited to perform in the courts of Europe, the biggest recognition a performer could get at that time. A few years later John Rickett who was inspired by Astley started having performances in United States.

Due to rapid development in industrialization circus became popular very quickly. In the change of 17th and 18th century American society underwent modernization and so did the roles of women in the society. Women started to become independent. Circus women acted as mirrors in this change. They were strong, independent and brave, perfect role models for "ordinary" women. Their part was not that unambiguous though. Circus women performed in very titillating costumes yet at the same time they were presented in the press as family loving "good girls".

Greatest star of the American circus was Lillian Leitzel, an aerialist who lived as a star and was treated as such. She died tragically in 1931. In the change of 17th and 18th century freak shows offered a way to peep the freaks. Tattooed women who performed in freak shows were a great decoy, and very brave. They were not born with their oddities but chose to be one. Among the most famous were Nora Hildebrandt, Betty Broadbent and Jean Furella.

During this process I have developed a better understanding for women in traditional circus. I have also a greater respect to those women. Women performing in circus are still often judged also by their looks. We as performers very often continue keeping up the roles of beautiful women and strong men.

KEYWORDS:

traditional circus, women, 17th century, American circus

SISÄLTÖ

SANASTO	5
1 JOHDANTO	6
2 SIRKUKSEN SYNTY EUROOPASSA JA AMERIKASSA	7
3 SIRKUSNAISET YHTEISKUNNAN PEILINÄ	9
4 KIRKKKAIN TÄHTI LILLIAN LEITZEL	12
5 TATUOIDUT NAISET JA MUUT FRIIKIT	15
5.1 KAKSINAISMORALISMI KUKOISTAA	15
5.2 TABU	16
6 TATUOIDUT TÄHDET	17
6.1 NORA HILDEBRANDT	17
6.2 BETTY BROADBENT	17
6.3 JEAN FURELLA	18
7 KATSEEN ALLA	19
LÄHTEET	20

SANASTO

Barnum and Bailey

Kiertävä sirkus Yhdysvalloissa, yhdistyi Ringling Brosin kanssa vuonna 1907 (Ringling Bros. & Barnum and Bailey)

Ringling Bros

Kiertävä sirkus Yhdysvalloissa, yhdistyi Barnum and Baileyn kanssa vuonna 1907 (Ringling Bros. & Barnum and Bailey)

1 JOHDANTO

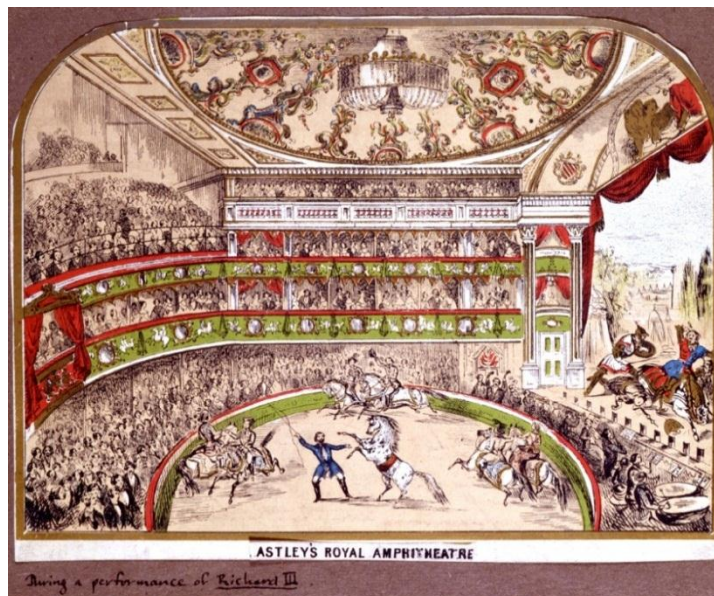
Opinnäytetyöni lähtökohtana on tutkia naisen asemaa ja roolia sirkuksessa heijastettuna ympäröivään yhteiskuntaan. Nelivuotisen koulutukseni aikana olen kohdannut erilaisia odotuksia naisesiintyjää kohtaan. On yleistä, että jo nuorisosirkuksissa valitaan sirkuslaji sukupuolen mukaan. Sirkuksissa esiintyvien naisten odotetaan olevan kauniita ja viehkeitä. Miesten taas kuuluisi olla komeita ja vahvoja. Halusin työssäni tutkia, mistä tämä mielikuva on peräisin.

Uskon, että on lähes välttämätöntä ymmärtää historiaa, jotta voimme ymmärtää nykyhetkeä paremmin. Siksi valitsin tutkimuskohteekseni perinteisen sirkuksen ja friikkisirkuksien naiset ja heidän asemansa niin sirkuksissa kuin yhteiskunnassakin. Tutkimukseni sijoittuu lähinnä Pohjois-Amerikan sirkuksiin 1800-luvulta 1970-luvulle, uuden sirkuksen läpimurron kynnykselle. Työni on suunnattu kaikille naisten asemasta, kohtaloista ja vaikutusvallasta, niin sirkuksessa kuin yhteiskunnassakin, kiinnostuneille ihmisille.

2 SIRKUKSEN SYNTY EUROOPASSA JA AMERIKASSA

Vuonna 1768 englantilainen taitoratsastaja Philip Astley (1742–1814) tuli ikään kuin vahingossa keksineeksi sirkuksen. Astley esiintyi Lontoossa avoimella pellolla esittäen akrobaattisia temppuja hevosen selässä samalla ratsastaen ympyrää, eikä rivissä kuten kilpailijansa. Tämä maneesiformaatti oli niin toimiva, että hän lisäsi esitykseensä klovnin hauskuuttamaan yleisöä ratsastusnumeroiden väleihin. Astleyn suosio kasvoi jatkuvasti, ja vuonna 1770 hän oli ottanut ohjelmistoonsa mm. permantoakrobaatteja, jonglöörejä, tasapainoilijoita ja tanssivia koiria. (Aulanko 2012, luento.)

Astleyn vaimo, Patty Astley, esiintyi myös Astleyn showssa tasapainoilijana ja taitoratsastajana. 1700-luvulla julkisesti esiintyvä nainen oli verrattavissa prostituoituun. Patty Astley sai kuitenkin ainoana naisena kutsun esiintymään Englannin Yrjö III:n ja Ranskan Louis XV:n hoveihin. (Daniel 2010,168.) Tämä oli todennäköisesti suurin suosionosoitus, jonka esiintyjä pystyi tuona aikakautena saamaan.

Kuva 1. Astleyn amfiteatteri. (Victoria and Albert Museum 2013.)

Philip Astleyn esimerkistä innostuneena John Bill Ricketts, englantilainen tasapainoilija ja ratsumies, aloitti esiintymiset Philadelphiassa vuonna 1793. Myöhemmin hänen ryhmäänsä saapui Rickettsille ennestään tuttuja esiintyjä Englannista. Rickettsin taitava ryhmä saavutti suuren suosion Pohjois-Amerikassa. Teollistuminen takasi hyvät kulkuyhteydet niin esiintyjille kuin yleisöllekin, ja erilaisten kulkuneuvojen ja kuljetustapojen jatkuva kehitys takasi Rickettsin sirkukselle (ja kaikille sen jälkeen aloittaneille) mahdollisuuden kerätä laaja yleisö kiertämällä kaupungista toiseen. (Daniel 2010, 169; Kralj 2011,210.)

Sirkuksen suosion 1800-luvun Amerikassa arvellaan perustuneen sen kykyyn täyttää tärkeitä kulttuurillisia tarpeita yhteiskunnassa, joka syöksyi vauhdilla kohti modernia aikakautta. Tämä oli kuitenkin ennen kaikkea aikakausi, jolloin sirkuksen naisesiintyjät saavuttivat olemassaolollaan jotain uutta. Heitä kunnioitettiin, ja he olivat voimakkuuden ja seksikkyuden symboleja, hätkähdyttäviä vastakohtia aikakauden vallitseville sosiaalisille normeille. (Kralj 2011,210.)

3 SIRKUSNAISET YHTEISKUNNAN PEILINÄ

1800- ja 1900-luvun vaihteessa sirkuksen vähäpukeiset ja voimakkaat naiset heijastivat yhteiskunnassa tapahtuvaa laajaa kulttuurillista käännekohtaa, jolloin naiset alkoivat itse tehdä omat päätöksensä. Naiset menivät töihin eivätkä naimisiin. He halusivat saada opiskelupaikan eivätkä lapsia. He vaativat äänioikeutta, ja sen he laajalti myös saivat. Sirkuksen naiset esiintyivät tasavertaisina miesten kanssa. Heidän temppunsa ja numeronsa olivat vähintäänkin yhtä vaativia ja huimapäisiä kuin mieskollegoidensa. He olivat myös fyysisesti lähestulkoon yhtä vahvoja kuin miesesiintyjät ja varmasti vahvempia kuin moni toimistotyöntekijä. (Kralj 2011,210.)

Sirkuksessa esiintyminen takasi naisille myös taloudellista turvaa. Toisin kuin muissa ammateissa, sukupuoli ei ollut palkan suuruuteen merkittävä tekijä sirkuksessa, vaan taidot ratkaisivat. Suosituimmat ja vaativimpia temppuja esittävät naiset saivat huomattavasti suurempaa, jopa viisinkertaista, palkkaa kuin joukkokohtauksissa (esim. tanssinumerot) esiintyvät naiset. (Kralj 2011,216.)

Sirkukset olivat kuitenkin miesten johtamia, ja he halusivat pitää yllä myös perinteistä naiskäsitystä. Osittain he halusivat suojella naisten mainetta, mutta myös turvatakseen sirkuksen imagon. Sirkukseen ei otettu töihin huonomaineisia naisia. (Kralj 2011,221.)

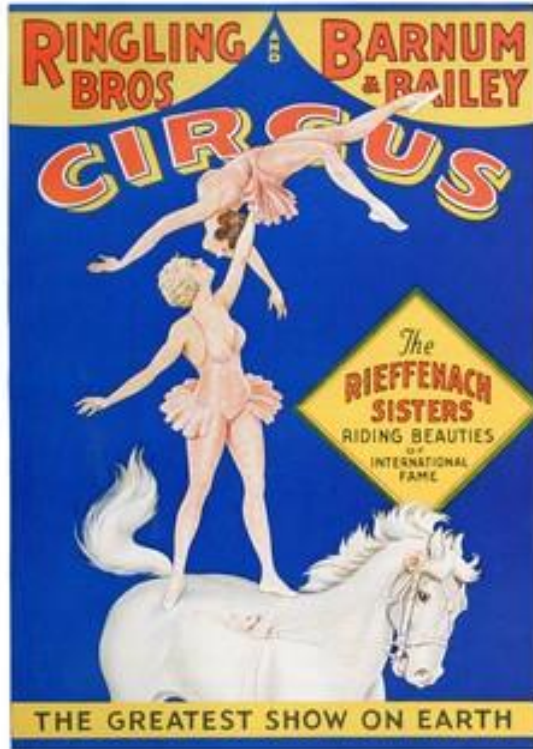

Kuva 2. Klovni Evetta vuonna 1895. Evetta oli ensimmäisiä naisklovneja ja pääsi sirkuksen julisteeseen, mutta ei ilman tirehtööriä ja tämän raippaa takanaan. (Clown alley 2013.)

Tiedottajat kertoivat lehdistölle, kuinka naiset sirkuskiertueellakin elivät mahdollisimman paljon tavallisten naisten tapaan kokaten ja pyykäten tilaisuuden osuessa kohdalle. Naisesiintyjien kerrottiin olevan joko naimisissa tai kihloissa, kaivaten perhettään ja rakastaan, joka odotti kotona. Naiset eivät myöskään saaneet kuljeksia tai viettää aikaansa esiintymisvaatteissaan. He saivat käyttää esiintymisvaatteitaan ainoastaan maneesilla, pukuhuoneessa ja näiden välisellä matkalla. (Kralj 2011,221.)

Samanaikaisesti kaupungille liimattiin mainosjulisteita, joissa esiintyjät poseerasivat hyvin vähissä vaatteissa. Seksikkyuden voima markkinakeinona oli siis yleisessä käytössä jo ennen nykyaikaa. Eroottisuus oli ja on epäilemättä

edelleen yksi sirkuksen viehätöksistä. Vähäinen vaatetus paljasti vartaloa ja oli tarpeeksi vihjaileva, mutta ei kuitenkaan liikaa.

Kuva 3. Ringling Bros and Barnum & Bailey Circusin mainosjuliste, jossa naiset esiintyvät verrattain vähissä vaatteissa. (vinmag.com.)

Eroottisuuden lisäksi sirkusnaisten viehätys saattoi perustua sirkustaiteilijoiden kykyyn tehdä mahdottomalta tuntuvia asioita. Sirkusnaiset eivät näyttäneet ”tavallisina” ihmisinä. Thomas Mann, saksalainen kirjailija, kirjoitti novellissaan *Confessions of Felix Krull, Confidence Man* vuonna 1909, näin:

“To imagine her as a wife and mother was simply stupid: a wife and mother or even anyone who could be possibly thought of as one, does not hang head-down from a trapeze ... She was an inapproachable Amazon of the realms of space beneath the canvas, high above the crowd, whose lust for her was transformed into awe.” (Daniel 2010, 169.)

4 KIRKKAIN TÄHTI LILLIAN LEITZEL

Monet naisesiintyjät epäilemättä saivat nauttia suurta suosioita ja saivat osakseen huomiota ja ihailua niin miehiltä kuin naisiltakin.

Yksi suurimmista ja kirkkaimmista tähdistä amerikkalaisessa sirkuksessa oli Lillian Leitzel 1892 – 1931 (Daniel 2010,172). Hänen äitinsä ja kaksi tätiänsä olivat kuuluisia ilma-akrobaatteja ja esiintyivät ryhmänä nimeltä The Leamy Ladies. Ollessaan lapsi Lillian rakensi itselleen trapetsin, jolla hän harjoitteli salaa temppuja, joita oli nähnyt äitinsä ja tätiensä tekevän. (Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013.)

Lillian saapui Yhdysvaltoihin vuonna 1911 osana Leamy Ladiesin esitystä Barnum & Baileyssa. Muu ryhmä palasi Eurooppaan, mutta Lillian jäi Yhdysvaltoihin rakentamaan ja harjoittelemaan soolonumeroaan roomalaisilla renkailla. (Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013.)

Leitzel esiintyi yökerhoissa ja vaudeville-esityksissä, kunnes vuonna 1914 Ringling Brothers Circusin agentti näki hänet esiintymässä ja tarjosi sopimusta. Leitzel sai uutena esiintyjänä yhtä rahakkaan sopimuksen kuin monet tähtiesiintyjät: 250 dollaria viikossa. Leitzel esiintyi Barnum & Baileyssa ja Ringling Brothersissa vuosina 1915 - 1931. (Encyclopedia of World Biography 2010.)

Leitzel esiintyi roomalaisilla renkailla ilman turvaverkkoa. Hänen bravuurinsa oli yhden käden varassa ympärimeno, plange, jonka hän esitti numeronsa loppuhuipennuksena. Plange on liike, jossa esiintyjä roikkuu yhden käden varassa ja heittää vartalonsa pänsä yli. Numeron lopussa Leitzel pujotti oikean käden ranteensa köysisolmuun, joka oli kiinnitetty sviweliin ja renkaaseen ja alkoi pyöriä vartalonsa ympäri. (Encyclopedia of World Biography 2010) Yleisö laski ääneen Lillianin pyörähdykset. Hänen ennätyksensä oli 249 pyörähdystä. (Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013.) Plange oli vartalolle raskas liike, sillä jokaisella kierroksella Lillianin olkapää meni pois sijoiltaan ja takaisin

paikoilleen. Oikean käden ranne hiertyi rikki jokaisessa esityksessä, ja kun Lillian laskeutui alas maneesille, hänen ranteensa vuosi verta. Hän esitti olevansa pökerryksissä korostaakseen esityksensä rajuutta. Yleisö oli todennäköisesti samanaikaisesti kauhuissaan ja haltioissaan, kun nainen poistui maneesilta pökerryksissä ja verta vuotavana. Leitzelin oikean käden ranne oli hiertynyt rikki jokailtaisesta pyörimisestä. Vapaa-aikanaan hän peitti hiertyneen ranteensa koruilla tai huiveilla. (Encyclopedia of World Biography 2010.)

Kuva 4. Lillian Leitzel suorittamassa yhden käden ympärämenoa. (International Circus Hall of Fame 2007.)

Leitzel oli todellinen sirkusdiiva. Hänen asuntovaunussa oli piano, ja hänen yksityiseen pukuhuoneeseen tuotiin joka päivä tuoreita leikkokukkia. (Daniel 2010,172.) Hänellä oli oma palvelija, joka sai päivittäin todistaa Lillian Leitzelin kiivasta temperamenttia. Leitzel erotti ja palkkasi uudelleen palvelijansa useamman kerran päivässä. Hän myös kirosi ja löi sirkuksen työntekijöitä, jos näiden tekemä riggaus ei miellyttänyt Lilliania. Toisaalta hän oli myös sydämellinen ja hurmaava ja kontrastina kiivaalle käytökselle hän järjesti

syntymäpäiväjuhlia kollegoilleen ja leikki heidän lasten kanssa. (Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013.)

Leitzel sai paljon huomiota miehiltä, jotka lahjoivat häntä ja yrittivät päästä hänen suosionsa. Lillian oli naimissa kolme kertaa, viimeisimpänä trapetsitaiteilija Alfredo Codonan kanssa. (Daniel 2010,172.) Codonan ja Leitzelin suhde oli rakastava, mutta myrskyisä, täynnä riitoja, eroja ja yhteen palaamisia. (Encyclopedia of World Biography 2010.)

Helmikuussa 1931 Lillian Leitzel oli esiintymässä Kööpenhaminassa, Tanskassa. Hän oli juuri aloittamassa numeronsa loppuhuipennusta, yhden käden kierroksia, kun swiveli, joka oli kiinni köysilenkissä, murtui. Leitzel tippui maahan noin kuuden metrin korkeudesta. (Encyclopedia of World Biography 2010.)

Leitzel sai aivotärähdyksen ja selkäaurion, ja hänet kiidätettiin sairaalaan. Alfredo Codona, joka oli kiertueella Saksassa, kiiruhti vaimonsa luokse sairaalaan. Leitzel vakuutti miehelleen olevansa kunnossa ja pakotti tämän palaamaan Saksaan. Lillian Leitzel kuoli vammoihinsa kaksi päivää Codonan lähdön jälkeen. (Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013.)

5 TATUOIDUT NAISET JA MUUT FRIIKIT

Amerikkalaisten ja eurooppalaisten friikkisirkusten kulta-aika sijoittuu noin 1850-luvulta 1920-luvulla. Kummajaisia esiteltiin sirkuksissa, markkinoilla ja P.T Barnumin American Museumissa New Yorkissa. B.T. Barnum ei tullut tunnetuksi ainoastaan friikkien ja kummajaisten esittelijänä, vaan hän oli myös ensimmäisen oikean ja virallisen kauneuskilpailun järjestäjä Yhdysvalloissa vuonna 1854. (Thomson Rosemarie 1998.)

5.1 Kaksinaismoralismi kukoistaa

Viktoriaaninen aikakausi tiukkoine sääntöineen ja yhteiskuntaluokkarajoineen oli omiaan ruokkimaan alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvien friikkisirkusten ja niissä esiintyvien kummajaisten suosiota.

Nykyaikana tehtyjen tutkimusten valossa friikkisirkusten suosio perustui nimenomaan yhteiskunnallisen luokkajaon ylläpitämiseen. Kaksinaismoralismi oli huipussaan: Friikkisirkusten kautta oli hyväksyttävää ylläpitää kulttuurillista ja sosiaalista eriarvoisuutta maksamalla siitä, että sai kurkistaa kummajaista. Toisaalta ne toimivat samanaikaisesti kunniakkaina työpaikkoina monille ja ikään kuin rikkoivat aikakauden vallitsevia normeja. Monet kummajaiset elivät sirkuksissa hyvän elämän, heillä oli ystäviä ja mainetta ja mammonaa. (Thomson Rosemarie 1998.)

5.2 Tabu

Tatuoinnit olivat erittäin harvinaisia Euroopassa ja Yhdysvalloissa vielä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Tatuoinnit yhdistettiin usein merimiehiin, prostituoituihin ja rikollisiin. Myös Yhdysvaltojen alkuperäiskansat käyttivät tatuointeja heimomerkkeinä. Tatuoinneilla oli siis yhteiskunnallisesti eräänlainen tabuasema: niihin liittyi paljon uskomuksia, ja koska ne olivat yleisesti käytettyjä heimokansojen symboleja, eivät ne näin ollen olleet soveliaita sivistyneillä ihmisillä. (Swallows & Dagers 2009.)

Sirkuksella oli iso osa tatuoimisen ja tatuointien esilletuomisessa ja popularisoitumisessa. Tatuojat matkustivat sirkuksien mukana ja pystyivät näin ollen esittelemään yleisölle ”taideteoksiaan”. Tatuoidut ihmiset esiintyivät sirkuksissa ja sirkuksien side show -osioissa esitellen tatuoituja kehojaan, ja jotkut heistä esittivät myös erilaisia ohjelmanumeroita, kuten miekannielentää ja fakiiri-temppuja. (Swallows & Dagers 2009.)

5.3 Naisen valinta

Naiset, jotka halusivat uran sirkuksen tatuoituna naisena, olivat varmasti hyvin rohkeita. He olivat valmiita kantamaan tatuointeihin liittyvän stigman ja paljastamaan ihoaan aikakautena, jolloin pukeutumisetiketti ei sallinut edes paljaita polvia. Itsensä tatuointi oli vaihtoehto tylsälle ja normeihin kangistuneelle keskiluokkaiselle elämälle. (Swallows & Dagers 2009)

Tatuoitu nainen oli haluttu esiintyjä sirkuksissa 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa, ja työssä pääsi matkustamaan ja tapaamaan kiinnostavia ihmisiä. Tatuoidut naiset ansaitsivat myös huomattavan hyvin työstään: heille maksettiin sirkustähden palkkaa ilman, että heidän täytyi riskeerata henkeään vaativissa tempuissa. (Swallows & Dagers 2009.)

6 TATUOIDUT TÄHDET

6.1 Nora Hildebrandt

Nora Hildebrandt (1857–1893) aloitti uransa vuonna 1882. Noran isä perusti Yhdysvaltojen ensimmäisen tatuointiliikkeen vuonna 1846. Nora esiintyi tatuoituna naisena Barnum & Bailey Circusissa Yhdysvalloissa 1890-luvulla. Kuten monet muutkin sirkusesiintyjät 1800–1900-luvulla, Nora kertoi yleisölle keksittyä tarinaa historiastaan: kuinka hän ja isänsä, Martin Hildebrandt, oli kidnapattu alkuperäiskansan toimesta ja tatuoitu väkisin. Hän kertoi, että itse Istuva Härkä olisi ollut kidnappaja. (The Human Marvels 2006-2008.)

Kuva 5 Nora Hildebrandt vuonna 1942. (The Human Marvels 2008-2012.)

6.2 Betty Broadbent

Yksi historian kuuluisimmista tatuoiduista naisista on Betty Broadbent (1909–1983), joka aloitti esiintyjäuransa vuonna 1927 ja myöhemmin toimi itsekin tatuojana. Bettyn kehossa oli yli 350 tatuointia, joita hän esitteli yleisölle. Toisin kuin monet muut kollegansa, Betty ei suostunut kertomaan tatuointiensa alkuperästä tekaistua tarinaa. Työskennellessään Barnum and Bailey Circusissa ja Ringling Brothersilla hän rakastui showbisnekseen ja oli alalla seuraavat 40 vuotta. Betty oli ensimmäinen ihminen, joka nimettiin Tattoo Hall of Fameen. (The Human Marvels 2008-2012.)

Kuva 6. Betty Broadbent (The Human Marvels 2008-2012)

6.3 Jean Furella

Jean Furella (1910–1953) aloitti sirkusuransa jo 10-vuotiaana esiintymällä parrakkaana naisena. Hän oli yksi aikansa harvoista aidoista parrakkaista naisista. Mutta rakkaus sai Jeanin vaihtamaan ammattia. Samassa sirkuksessa työskentelevä John Carson, notkeusakrobaatti, johon Jean oli rakastunut ja joka myös rakasti Jeania, ei halunnut suhdetta parrakkaan naisen kanssa. Niinpä Jean leikkasi pois partansa ja tatuoi itsensä. Näin hän pystyi jatkamaan työskentelyä sirkuksessa ja olemaan rakkaansa kanssa yhdessä. Vuonna 1940 julkaistussa pamfletissa John Carson kuvailee tunteitaan näin:

“I loved her, all right, but I just couldn’t bring myself to make love to her. I just couldn’t kiss her. It always seemed to me it would be like kissing my uncle.”

(Mundie James 2003-2011.)

7 KATSEEN ALLA

Sirkusesiintyjä, varsinkin naispuolinen, ei voi välttyä ulkonäköpaineilta työssään. Lavalla ollessaan esiintyjä voi olla hyvinkin tietoinen katsojan tarkkailevasta silmästä. Esiintyvä taitelija on katsojan arvioitavana ja hyvin usein arvioinnin kohteena on taitojen lisäksi myös vartalo. On helppo kuvitella, että naisesiintyjän vartaloa arvioidaan vielä helpommin ja rankemmalla kädellä kuin miehen. Tähän näkemykseen antaa tukea koko nykyaikainen populaarikulttuuri, joka hyvin helposti esineellistää naisen ja naisen vartalon.

Sirkuksessa nähdyt kliseiset naisroolit todennäköisesti juontavat juurensa sirkuksen alkuajoista. Parrakkaat ja tatuoidut naiset kuuluivat friikkiosioon, jota tavallinen ihminen sai tirkistellä ja ihmetellä luvan kanssa ja samalla kuitenkin tuntea tyytyväisyyttä omasta asemastaan. Sirkusprinsessat olivat kauniita ja maneesilla vaikuttivat keveiltä ja siroilta. He olivat juhlittuja tähtiä, jotka kuitenkin kauneuden lisäksi olivat myös taitavia. Sirkuksessa ei kuitenkaan pärjännyt pelkällä ulkonäöllä, vaan jokaisen täytyi myös tehdä työtä saavuttaakseen asemansa. Poikkeuksen tekivät tatuoidut naiset. Naiset, jotka olivat valmiita vastustamaan yhteiskunnan luomia normeja liittymällä friikkisirkukseen, olivat yleisölle erityisen kiinnostavia. Uskon, että erityisesti tatuoitujen naisten suosio perustui tähän anarkiaan, jota naiset hiljaa työssään harjoittivat. He eivät syntyneet kummajaisina, vaan tietoisesti valitsivat tuohon aikaan yhteiskunnallisesti arveluttavan polun. Toki työ tatuoituna naisena sirkuksessa takasi heille hyvän tulon lähteen ja ammatin. Ihailen naisten rohkeutta valita toisenlainen elämä kuin monet aikakautensa kanssasiset.

Nykyisiä ulkonäköpaineita ajatellessa toisaalta ei ole ihme, että tunnemme häpeää vartaloistamme, toisaalta voimme vain ihmetellä miksi näin on? Miksi esiintyjä häpeää vartalooaan, joka pystyy ihmeellisiin asioihin, ja jonka vaativa harjoittelu on muokannut juuri täydelliseksi? Entisaikojen tähdet eivät häpeilleet, vaan olivat lavalla ylpeinä. Ehkä nykyajan ulkonäköpaineet eivät ole sirkuksen asettamia, vaan tulevat sirkuksen ulkopuolelta.

Sirkusnainen tasapainoilee jatkuvasti vahvan ja kauniin välillä. Suoriutuakseen vaativista tekniikoista esiintyjä tarvitsee voimaa, mutta monella naisella saattaa olla pelko liian maskuliinisesta ulkonäöstä. Sirkustaiteessa olisi kaikki edellytykset nykyaikanakin muuttaa perinteistä sukupuolimallia, mutta silti helposti sorrutaan säilyttämään ”kaunis nainen - vahva mies”-asetelma. Perinteisen sirkuksen historialliset naisroolit siis elävät vahvasti nykyaikanakin.

Tekniset vaatimukset sirkuseesiintyjien esiintymisvaatteille eivät ole juurikaan muuttuneet vuosien varrella. Tiukka vaate on edelleen turvallisim ja käytännöllisim monessa lajissa. Usein perinteisten sirkusten naisesiintyjien esiintymisasut ovat kireät ja paljastavat, sekä hyvinkin naiselliset. Itse koen, että nykyaikana perinteiselle sirkuspukeutumiselle ei enää ole niin suuria yhteiskunnallisia perusteita kuin viime vuosisadan vaihteessa, jolloin sirkusnaiset todellakin olivat edelläkävijöitä yhteiskunnallisessa muutoksessa. Toisaalta perinteinen pukeutuminen on eräänlainen kunnianosoitus entisaikojen tähdille. Lillian Leitzel ja Betty Broadbent toimivat hyvinä esimerkkeinä myös nykyajan sirkusprinsessoille. Sirkuksessa ei nykyaikanakaan pärjää ilman taitoa ja omistautumista. Eli toisin sanoen, työtä tekemällä pärjää ja oikotietä onneen ei ole.

Opinnäytetyöni kirjoitusprosessin myötä olen oppinut ymmärtämään sirkuksen ja sirkusnaisten historiaa paremmin. Olen oikeastaan hyvin yllättynyt siitä, kuinka vahva vaikutusvalta 1800- ja 1900-luvun kiertävissä sirkuksissa esiintyvillä naisilla on ollut. Ja kuinka merkittävää työtä he ovat ehkä tietämättään tehneet. He ovat toimineet itsenäisyyden edustajina ja esimerkkeinä monelle naiselle. Kunnioitukseni näitä naisia kohtaan on kasvanut tämän prosessin aikana.

LÄHTEET

Aulanko, M. 2012. Sirkuksen historia. Luento. Turun Ammattikorkeakoulu syksy 2012

Clown alley 2013. Viitattu 28.4.2013 www.clownalley.blogspot.fi/2013/03/evetta-matthews-evetta-lady-clown-as.html

Daniel, Noel 2008. The Circus.2010.Köln: TASCHEN

Encyclopedia of World Biography 2010. Viitattu 7.4.2013 www.biography.yourdictionary.com
>Dictionary Home >Biography > Lillian Leitzel

The Human Marvels 2006-2008. Viitattu 8.3.2013 www.thehumanmarvels.com > tattoos > Nora Hildebrandt-the first tattooed lady

The Human Marvels 2008-2012. Viitattu 8.3.2013 www.thehumanmarvels.com>tattoos>betty broadbent>tattooed beauty

International Circus Hall of Fame 2007.Viitattu 16.4.2013
<http://circushof.com/gallery/displayimage.php?album=2&pos=0>

Kralj,Ivan 2011.Women & Circus.Zagreb: Mala performerska scena

Mundie, James 2003-2011. Viitattu 8.3.2013 www.missioncreep.com>mundie>gallery

Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013. Viitattu 28.4.2013 www.ringling.com>Discover More>Bailey & the Ringlings

Ringling Bros and Barnum & Bailey 2013. Viitattu 7.4.2013 www.ringling.com >Discover More > Legends and Lore > Lillian Leitzel

Rosemary Carland Thomson; Beauty and the Freak, 1998. Viitattu 8.3.2013
www.hdl.handle.net/2027/spo.act2080.0037.312

Swallows & Daggers. Circus Sideshows 2009. Viitattu 8.3.2013
www.swallowsndaggers.net>articles

Victoria and Albert Museum 2013. Viitattu 16.4.2013 <http://www.vam.ac.uk/content/articles/t/the-first-circus/>

Vinmag 2013. Viitattu16.4.2013
http://www.vinmag.com/online/prodshow/AP900__Ringling_Brothers_and_Barnum_Bailey_Circus_Poster__Rieffenach_Sisters__30x40cm_Art_Print_/AP900-ringling-brothers-and-barnum-bailey-rieffenach-sisters-circus-poster.html

Kuva 1. Astleyn amfiteatteri. (Victoria and Albert Museum 2013.)

Kuva 2. Klovni Evetta vuonna 1895. Evetta oli ensimmäisiä naisklovneja ja pääsi sirkuksen julisteeseen, mutta ei ilman tirehtööriä ja tämän raippaa takanaan. (Clown alley 2013)

Kuva 3. Ringling Bros and Barnum & Bailey Circusin mainosjuliste, jossa naiset esiintyvät verrattain vähissä vaatteissa.(vinmag.com.)

Kuva 4. Lillian Leitzel suorittamassa yhden käden ympärimenoa. (International Circus Hall of Fame 2007.)

Kuva 5 Nora Hildebrandt vuonna 1942. (The Human Marvels 2008-2012.)

Kuva 6. Betty Broadbent (The Human Marvels 2008-2012)